

Jazykové korpusy a možnosti jejich využití při interpretaci práva

Ondřej Glogar*

Abstrakt: Tento článek představuje jazykové korpusy jako lingvistické nástroje a zvažuje jejich možné využití pro právo. Autor se zaměřuje zejména na jejich roli při interpretaci práva a provádí analýzu dosavadního stavu poznání v této oblasti. V první části článku je představena podstata jazykových korpusů, jsou rozebrány jejich funkce a potenciální využití. Druhá část se zabývá rekonstrukcí doktríny „ordinary meaning“ a zkoumá, jak může být tato doktrína propojena s použitím jazykových korpusů. Ve třetí části je zvažována přenositelnost závěrů této doktríny a použití jazykových korpusů do českého prostředí. Je zkoumáno, jak tyto techniky souvisí s jazykovou metodou interpretace práva, a na příkladu práce judikatury vrcholných soudů s jazykovým výkladem je demonstrována jejich důležitost, obzvláště za účelem vyloučení jazykové intuice a respektování jazykové reality. Tato analýza má přispět k lepšímu porozumění využití jazykových korpusů a aplikace doktríny obecného významu při interpretaci práva (zejména při využívání jazykového výkladu).

Klíčová slova: jazykový korpus, právní jazyk, obecný význam, interpretace práva, jazykový výklad

Úvod

„*Nejpodstatnějším nástrojem právníka jsou slova.*“¹ Touto větou začíná svou ojedinelou knihu právník (a zároveň lingvista) Peter M. Tiersma. Nepochybně tím vyjádřil to, co nějak intuitivně vnímá každý právník, totiž že je jazyk pro právo zcela esenciální. Ačkoliv v poslední době zaznívají stále častěji hlasy, že i právo má svou vizuální a performativní stránku,² které též není vhodné opomíjet, nadále to jsou slova, se kterými právník pracuje nejvíce. A jim též možná bývá přikládán největší význam – až u když právo vytváříme, interpretujeme, či aplikujeme – a jak jinak než především skrze písmenka na papíře nebo skrze pronášené výpovědi.

Tyto postřehy pochopitelně nejsou nijak převratné. Důležitost jazyka pro právo bývá v české i světové právní vědě skloňována už značnou dobu v různě zaměřených publikacích.³ Přesto však není úplně standardem se právnímu jazyku věnovat opravdu zblízka, konkrétně či empiricky. Samozřejmě existují určité výjimky, zejména pak ty případy, kdy se akademici na právní jazyk nedívají izolovaně, ale snaží se propojovat svá zkoumání s lingvistikou a obohatit právní vědu i o její instrumentárium.⁴ Jedním z novějších ling-

* Mgr. Bc. Ondřej Glogar, doktorand, katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita. E-mail: ondrej.glogar@mail.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0962-8139>. Tato publikace vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu *Konstrukce významu v právu* číslo MUNI/A/1300/2022 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

1 TIERSMA, Peter Meijes. *Legal Language*. Chicago: The University of Chicago Press, 2000, s. 1.

2 Dalo by se říci, že přímát textu, jak jej jednoznačně identifikoval zejména Derrida, možná není již natolik všeobecně přijímaným (a z výsledku dekonstrukce se tak vlastně stává další námět pro dekonstrukci). Srov. DERRIDA, Jacques. *Of Grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976. Viz též např. FIJALKOWSKI, Agata. *Law, Visual Culture, and the Show Trial*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2023.

3 Mnohé z těchto publikací ostatně budou citovány i v následujícím textu.

4 Například z českého prostředí lze zmínit snahy Viktora Knappa či Františka Cvrčka v této oblasti. Viz např. KNAPP, Viktor. Některé otázky tvorby tezauru automatizovaného systému právních informací (Poznámky k právnímu jazyku).

vistických nástrojů je konkrétně jazykový korpus, což je zjednodušeně rozsáhlá databáze textů, které jsou přístupné prostřednictvím softwaru umožňujícího snadné vyhledávání a testování (zejména) lingvistických hypotéz.⁵ Právě jazykovému korpusu se v předkládaném článku budu podrobně věnovat, jelikož představuje zásadní nástroj současných jazykovědných výzkumů a v právní lingvistice (především té české) prozatím není natolik známý.

V tomto článku si pokládám otázku, zda a jak lze v rámci (české) právní vědy či praxe jazykový korpus využít. Především se pak zaměřím na možnost využití tohoto nástroje při interpretaci práva. A jak ukáže následující text, s tím je nezbytně spojena i polemika o možnosti aplikace doktríny *ordinary meaning* (obecného, obvyklého či běžného významu).⁶ Za stanoveným účelem tedy nejprve zanalyzuji dosavadní existující stav poznání v této oblasti. Konkrétně se zaměřím jednak na existenci korpusů, které by se zaměřovaly na právní jazyk (či jeho výseč), jednak na to, zda je v soudních rozhodnutích odkazováno na korpusy či práci s nimi. Tyto výsledky nakonec zhodnotím s ohledem na jejich využitelnost a možnost případné návaznosti.

Článek je rozdělen do tří částí. V první z nich vyložím, co to vlastně jazykový korpus je a jaké mohou být možnosti jeho uplatnění. Ve druhé podám rekonstrukci doktríny obecného významu, a to především s ohledem na její možné souvislosti s použitím jazykových korpusů. Ve třetí části spojím první a druhou část v úvahy o českém právní prostředí, použitelnosti doktríny obecného významu a jazykových korpusů při interpretaci práva, a to především ve spojitosti s tzv. jazykovým výkladem.

1. Korpus: nejen dorty, ale i nástroj lingvistického výzkumu

Jazykový korpus je rozsáhlá sbírka jazykových dat, která může zahrnovat psané texty, ústní projevy nebo kombinaci obou. Tato data jsou systematicky shromážděna a uspořádána tak, aby poskytovala reprezentativní vzorek jazyka nebo jazyků pro účely analýzy a výzkumu.⁷ Jestliže jazykové korpusy slouží jako základní nástroj pro současnou lingvistiku, nemohly by tedy přinést určité doplnění metodologie právních věd, když i pro právníka jsou slova tím nejzákladnějším nástrojem? Pro zodpovězení této otázky bude nejprve podstatné alespoň stručně vyložit, jak takový korpus vlastně vypadá a jak se s ním dá pracovat. Pro ukázkou jsem si vybral korpus SYN2020, referenční reprezentativní korpus o velikosti 100 milionů slov, který lze považovat za obraz nejaktuálnějšího a reálně používaného českého jazyka, jelikož v něm převažují texty z let 2015–2019.⁸

Právník. 1979, roč. 118, č. 1, s. 56–74; KNAPP, Viktor. Právní pojmy a právní terminologie (Právní pojmosloví a názvosloví). Státní správa: Bulletin Ústavu státní správy v Praze. 1978, roč. 4, č. 5, s. 5–68; CVRČEK, František. Právnícky elektronický slovník (PES). Právník. 2015, roč. 154, č. 3, s. 247–260; CVRČEK, František. Právní jazyk a jeho styly z hlediska kvantitativního. Právník. 2009, roč. 148, č. 5, s. 449–466.

⁵ S jehož využitím v právním výzkumu již začal František Cvrček a celý autorský kolektiv, jak je rozebráno podrobněji níže v tomto článku.

⁶ Někdy též zaměňováno s *plain meaning*, mezi těmito termíny nicméně lze vysledovat určité rozdíly. Srov. SLOCUM, Brian G. *Ordinary Meaning: A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation*. Chicago: University of Chicago Press, 2015, s. 23–25.

⁷ ČERMÁK, František. Korpus. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KORPUS>.

⁸ JELÍNEK, Tomáš et al. *SYN2020: A New Corpus of Czech with an Innovated Annotation*. Cham: Springer International Publishing, 2021.

1.1 Základní charakteristiky a možnosti využití korpusu

Korpus SYN2020 je součástí platformy Český národní korpus a je volně dostupný na webových stránkách www.korpus.cz v rámci aplikace Kontext.⁹ Nejzákladnějším postupem je fulltextové vyhledávání, kdy po zadání určitého slova získáme seznam výsledků, v nichž se dané slovo vyskytuje (ve všech mluvnických tvarech), a to včetně kontextu. Jednotlivému řádku výsledku se říká konkordance a obsahuje tzv. KWIC, tedy *key word in context*, vyhledávané slovo v kontextu. Pro bližší pochopení může posloužit následující obrázek, který představuje printscreen vygenerovaných konkordancí slova „právo“.¹⁰

The screenshot shows the 'kon text' search interface. At the top, it says 'Dotaz Korpusy Uložit Konkordance Filtr Frekvence Kolokace Zobrazení Nápořádá'. Below that, it indicates 'Korpus: syn2020 | Dotaz: ✓ (26 683 výskytů) ~ Podrobnosti'. The search results are displayed in a table with columns for 'Výskytů: 26 683', 'l.p.m.: 219,02', 'ARF: 8 890,53', and 'Výsledek je seříděn'. The table lists various search results for the word 'právo', including the source (e.g., 'Americké psycho', 'Kukaččí vejce; Odrůdilec'), the context snippet, and the word 'právo' itself. The results are sorted by frequency.

Výskytů: 26 683	l.p.m.: 219,02	ARF: 8 890,53	Výsledek je seříděn
☐ ☐ Americké psycho	. " Vymackávám si do sklenice limetu. " Studium	práv	se ti vyplátl. " " A ty děláš u
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	nikým z rodu , kdo nebyl na lovu. Máš	právo	bojovat s Bystřiným okem o vedení lovu; i když
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	něj vstoupil snadno. Nikdo jiný ze smečky nenapadl jeho	právo	vést lov. Nikdo kromě jeho sestry Šedohřívě. Šedohřívě
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	Žádný z dělníků ani nezapochoyboval o tom , že má	právo	tady být ; nevěšali si jí , starali se o
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	se měl někdo z ostatních vypytlávat , má - li	právo	tady být ? Vstoupila do chladného šera , ochráněného kamenem
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	ale otázka jeho robotství nehraje roli . 8 . Občanská	práva	- To byla první povídka , kde jsem se zabýval
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	druhému dominantní pozici , na kterou měl ostatně jako tazatel	právo	. Takový byl status jejich konverzace předchozího odpoledne , kdy
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	, " rozhodl se rychle . " Uplatním tudíž své	právo	vůdce Myostrie , " prohlásil Sarco , " a prohlásím
☐ ☐ Kukaččí vejce; Odrůdilec	v tomto ohledu snažila prosadit svou individualitu ? Má stejné	právo	rozhodovat jako on . Často byla jeho rozhodnutí správná jen
☐ ☐ Cold Harbour	a následovala další salva výstřelů . " A odpírá jim	právo	posledního pomazání , chápete pane plukovníku , žádného kněze ,
☐ ☐ Cold Harbour	u útvaru strategických služeb OSS . Nemáte na mě žádné	právo	. " Ale mám . Pracuji přímo pod samotným
☐ ☐ Cold Harbour	skromné dědictví . Stačilo na to , aby mohl studovat	práva	na univerzitě v Heidelbergu . Roku 1933 byl promován ,
☐ ☐ Cold Harbour	Voincourt , členka rodiny , která měla v minulém století	právo	za ukradeného bažanta nechat pytlákovy useknout ruku . Zhluboka se
☐ ☐ Mládí v hajzlu 4	moje peníze ? Máš přece na všech mých kotech podpisový	právo	. " Tak to nepůjde , Carlotto . V
☐ ☐ Mládí v hajzlu 4	by mý zatčení mohlo negativně ovlivnit jejich plány s autorskýma	právy	na hodinky bradavičnice i na sportovní obuv s pracovním názvem
☐ ☐ Mládí v hajzlu 4	by jim nabídl extra slevy . Třeba nějakého čerstvého absolventa	práv	, kteréj má sbírku zákonů pořáá ještě v živý paměti

Již jen na základě tohoto obrázku si můžeme povšimnout, že korpus obsahuje opravdu reálné záznamy užívání jazyka. Je tvořen na základě sběru surových dat, která by v ideálním případě neměla být nijak upravována. I proto můžeme v korpusu nalézt nespisovný tvar slova „právama“ (a je tedy třeba pamatovat na to, že korpus není měřítkem spisovnosti či jazykové normy). Zdrojem textů či záznamů mluveného slova může být internet, krásná literatura, publicistika, ale i texty a nahrávky sbírané či pořizované v terénu. Korpus by měl nicméně vždy obsahovat pouze texty, které mluvíci tohoto jazyka skutečně napsal, nebo záznamy promluvy, kterou skutečně vyslovil.

Těmito jednotlivými výsledky klíčového slova v kontextu samozřejmě práce s korpusem končit nemusí. Každé slovo má frekvenční charakteristiky, jsou s ním obvykle spojeny mluvnické kategorie, metadata (např. z jakého zdroje daný text pochází, kdo je jeho autorem nebo kdy byl vytvořen) a mnoho dalšího. Jednotlivé korpusové manažery nabízí několik dalších aplikací, které usnadňují zkoumání jazyka. Český národní korpus např. umožňuje vygenerování nejčastějších kolokací. U slova „právo“ jsou to konkrétně tyto:¹¹

⁹ KŘEŇ, Michal et al. SYN2020: *reprezentativní korpus psané češtiny* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2020 [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ MICHÁLEK, Tomáš. *Slovo v kostce – agregátor slovních profilů* [online]. Praha: FF UK, 2019 [cit. 2023-12-08]. Dostupné z: <https://korpus.cz/slovo-v-kostce/>.

S ohledem na záměr tohoto článku však pochopitelně nebudu rozebírat všechny tyto možnosti práce s korpusem. Než přejdu ke konkrétním typům korpusů a konečně též k právním souvislostem, ještě stručně shrnu účel a význam jazykových korpusů. Jazykové korpusy umožňují lingvistům zkoumat různé aspekty jazyka, jako jsou slovní zásoba, gramatika, stylistika a syntax. Analyzují se frekvence slov, kolokace a kontexty, což vede k lepšímu porozumění jazykovým jevům. Korpusy jsou též klíčovým nástrojem pro tvorbu slovníků a lexikálních databází. Zaznamenávají se slovní formy, významy a kontexty, což umožňuje lepší definice a vysvětlení slov. Lze také sledovat změny v jazyce a jeho struktuře v čase, což poskytuje důležité informace o historickém vývoji jazyka. A konečně, analýza jazykových korpusů může být využita k identifikaci autorského stylu nebo ke srovnání stylů mezi různými autory.¹²

Ve standardním korpusu je shromážděna řada textů, které jsou softwarově přístupné, aby bylo možné snadno testovat (především lingvistické) hypotézy. Pokud tedy člověk umí s korpusem pracovat, může lingvistický výzkum podpořit nejen jednotlivými hypotetickými vzorky na základě vlastní intuice, ale i skutečnými záznamy užívané komunikace, a to i různými frekvenčními či jinými údaji, které korpus nabízí. Klíčovými výhodami korpusů jsou tedy jejich autentičnost a velikost.

1.2 Typy korpusů

V rámci korpusové lingvistiky vzniká obzvlášť v poslední době značné množství korpusů, které pak mohou sloužit pro různé účely a zaměření výzkumů. Kromě toho si může výzkumník sám vytvořit korpus zaměřený konkrétně na určitou oblast. Pro lepší pochopení celé problematiky však alespoň stručně představím některé typy korpusů.

Jazykové korpusy se mohou zaměřovat buď na ústní, nebo písemnou komunikaci, tedy v podstatě dvě základní formy lidského jazyka.¹³ Korpusy psaného jazyka jsou nepochybně obvyklejší, a to už jen proto, že jejich tvorba je jednoznačně jednodušší. Ústní korpusy často obsahují nahrávky mluvené řeči, například rozhovory, debaty nebo přednášky. Veškerá data mluveného korpusu musí být pořizována manuálně a následně transkribována (byť i k tomu již existují nástroje umožňující automatické zpracování). Příkladem mluveného korpusu může být např. *ORAL* nebo *ORATOR*.¹⁴ Další důležité rozlišení je mezi

¹² Bliže viz ČERMÁK, František. *Korpus*.

¹³ ČERMÁK, František. Typy korpusů. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2023-08-25]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TYPY%20KORPUS%C5%AE>.

¹⁴ Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus? In: *Příručka ČNK* [online]. [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>.

synchronními a diachronními korpusy. Synchronní korpusy zaznamenávají jazyk v konkrétním čase a umožňují nám porozumět jazykovým jevům v daném okamžiku. Naopak diachronní korpusy sledují vývoj jazyka v průběhu času, což umožňuje zkoumat změny v jazyce a jeho struktuře (v Česku je zřejmě nejznámějším korpus *DIAKORP*).¹⁵ Kromě obvyklých jednojazyčných korpusů mohou vznikat i vícejazyčné, které slouží především k porovnání jazykových jevů mezi různými jazyky.¹⁶

Některé korpusy jsou vytvářeny pro specifické účely a zaměřují se na konkrétní oblasti nebo typy textů. Tyto specializované korpusy umožňují hlubší analýzu jazyka ve specifických kontextech. Můžeme si pod nimi představit nepřeborné množství korpusů, od souhrnu textů všech děl Karla Čapka přes korpus ručně psaných dopisů nebo korpus sloužící k ověřování postupu akvizice druhého jazyka až třeba po korpusy právního jazyka.¹⁷ Na ty se pochopitelně zaměřím o něco více v následující části textu.

1.3 Právní korpusy

Není tomu tak dávno, kdy si i právní věda všimla možnosti využití jazykových korpusů, nebo obecně automatizovaných nástrojů zpracování dat. V českém prostředí existuje právní korpus vytvořený v souvislosti s projektem *PES (Právníký elektronický slovník)* fungujícím v rámci Centra pro výzkum právního jazyka Ústavu státu a práva AV ČR. Jak popisuje František Cvrček ve svém článku o jmenovaném projektu, tyto korpusy jsou složeny z právních předpisů a judikatury.¹⁸ V návaznosti na příslušnou odbornou skupinu vznikl např. i specializovaný korpus *CzechParl* sestávající ze stenografických protokolů ze zasedání českého parlamentu, který představuje určitou výjimku z nastaveného zaměření na čistě psané komunikáty.¹⁹ Dále by bylo možné poukázat na nedávno vzniklý korpus soudních rozhodnutí (*Czech Court Decision Corpus: CzCDC*) sestavený za účelem citační analýzy judikatury,²⁰ tento soubor dat nicméně neumožňuje komplexní lingvistickou analýzu, protože data nejsou pro tento účel zpracována (lemmatizována, označována pomocí mluvnických kategorií atp.).²¹

V zahraničí je taktéž obvyklejší postup směřující k vytváření konkrétně zaměřených právních korpusů. Například pravděpodobně nejznámější korpus právní angličtiny *British Law Report Corpus (BLaRC)* zahrnuje pouze texty soudních rozhodnutí, a to značně teritoriálně a časově omezených.²² Ve Spojených státech amerických je pak významný korpus judikatury *BYU's Corpus of U.S. Supreme Court Opinions (COSCOTUS)*.²³ Mnoho

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ ČERMÁK, František. *Typy korpusů*.

¹⁷ *Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus?*

¹⁸ CVRČEK, František. *Právníký elektronický slovník (PES)*, s. 248.

¹⁹ JAKUBÍČEK, Miloš – KOVÁŘ, Vojtěch. *Czechparl: Corpus of Stenographic Protocols from Czech Parliament*. In: *RAS-LAN 2010: Recent Advances in Slavonic Natural Language Processing 2010* [online]. Brno: Tribun EU, 2011, s. 41–46. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290981681_Czechparl_Corpus_of_stenographic_protocols_from_Czech_parliament.

²⁰ HARAŠTA, Jakub et al. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.

²¹ Viz ČERMÁK, František. *Korpus a korpusová lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, s. 32–34.

²² Obsahuje celkově 8.5 milionů slov z rozhodnutí britských soudů vydaných v letech 2008–2010. Viz *BLaRC: British Law Reference Corpus*. In: *Sketch Engine* [online]. 16. 3. 2018 [cit. 2023-12-07]. Dostupné z: <https://www.sketchengine.eu/blarc-british-law-reference-corpus/>.

²³ *Corpus of US Supreme Court Opinions*. In: *English-Corpora.org* [online]. [cit. 2023-12-07]. Dostupné z: <https://www.english-corpora.org/scotus/>.

právních korpusů vzniká v rámci různých výzkumných skupin, obvykle mezinárodních, propojujících výzkumníky z různých oborů. Jednou z takových interdisciplinárních skupin je tzv. *Computer Assisted Legal Linguistics* (CAL²) spojená se jmény Friedemann Vogel a Hanjo Hamann.²⁴ Na její půdě vznikl korpus *JuReko*, který oproti výše zmíněným korpusům obsahuje kromě právních předpisů a judikatury i doktrinální právní jazyk (komentáře, odborné články apod.).²⁵

Jak plyne z výše podaného přehledu, všechny jmenované korpusy zahrnují data psané komunikace a obecně spíše sledují cestu kvantity (rozsahu). V převážné míře se zabývají soudními rozhodnutími a právními předpisy (jediný *JuReko* obsahuje i jazyk právní doktríny). Těmto přístupům samozřejmě nelze vytýkat samu skutečnost, že se zabírají pouze danými typy právní komunikace. Je však otázkou, zda se dosavadní právní věda jistým způsobem neomezuje, když zkoumá právní jazyk jen v korpusu právních předpisů a judikatury (pokud vůbec).

1.4 Dílčí shrnutí

Dosavadní právně inforatické výzkumy se v zásadě věnují psané komunikaci (a to převážně právním předpisům a judikatuře) a mluvená forma právního jazyka je mnohdy opomíjena. Nepochybně lze ovšem vnímat jako pozitivum, že se nástroje automatického zpracování jazyka dostávají i do právního výzkumu a umožňují tak lepší verifikovatelnost závěrů o právním jazyce díky podložení empirickými daty. Jak v českém akademickém prostředí, tak v zahraničí však chybí opravdu komplexní korpus právního jazyka, který by umožňoval jej zkoumat ve všech možných variantách nebo žánrech. Právní jazyk totiž rozhodně nelze omezovat jen na jazyk právních předpisů, judikatury, ani obecně autoritativních a formálních aktů orgánů veřejné moci.

Jak dovozuje kupříkladu Tiersma, právní jazyk obsahuje nespočet různých žánrů.²⁶ Deborah Cao, která rozvíjí jeho myšlenky, označuje právní jazyk za registr, který zahrnuje množství variet vhodných pro různé příležitosti a situace užití.²⁷ K podobným závěrům dochází v podstatě i nedávná díla akcentující pragmatiku v právu,²⁸ byť to nenazývají takto konkrétně a v konečném důsledku se stejně zaměřují zejména na akty zákonodárce či vrcholných soudů. Těmito tvrzeními pochopitelně nepopírám, že existuje jistá hierarchie (nebo alespoň různá míra závaznosti) jednotlivých typů pramenů práva. To je nepochybně nutné respektovat a přiznávat zřejmě i větší míru autority jazyku užitému v těch závaznějších pramenech práva. Nicméně kompletní opomíjení jiných žánrů právního jazyka a „méně závazných“ aktů právně jazykové komunikace rozhodně není správný postup. I tyto prameny práva totiž dotváří právní realitu a minimálně kvantitativně jsou nezaneadatelnou složkou právní reality.

²⁴ VOGEL, Friedemann – HAMANN, Hanjo – GAUER, Isabelle. *Computer-Assisted Legal Linguistics: Corpus Analysis as a New Tool for Legal Studies: Computer-Assisted Legal Linguistics. Law & Social Inquiry*. 2017, Vol. 43, No. 4, s. 1340–1363.

²⁵ Viz German Legal Reference Corpus (*JuReko*). In: CAL² [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.cal2.eu/core-projects-and-associated-projects/german-legal-reference-corpus-jureko-en>.

²⁶ TIERSMA, Peter Meijes. *Legal Language*, s. 51.

²⁷ CAO, Deborah. *Translating Law* [online]. Clevedon: Multilingual Matters, 2007, s. 9. Dostupné z: https://www.academia.edu/11064925/Translating_Law.

²⁸ SKOCZEŃ, Izabela. *Implicatures within Legal Language*. Cham: Springer, 2019.

Současná (česká, ale možná i obecně světová) právní lingvistika tedy podle mého názoru postrádá exaktní a komplexní zkoumání právní jazykové reality. Je potřeba tuto mezeru zaplnit – jednak zkoumat i jiné právnějazykové akty než legislativu a judikaturu vrcholných soudů, jednak právní jazyk zkoumat empiricky. K těmto dvěma cílům může posloužit právě jazykový korpus, a to korpus objímající právní jazyk komplexně ve všech jeho žánrech. Před takovým úkolem je ale třeba vůbec uvědomění, k čemu jazykové korpusy mohou konkrétně sloužit. Za tím účelem nyní přejdu ke druhé části článku, která nabízí úvahy o možnostech využití jazykových korpusů v rámci právní praxe, obzvláště pak při interpretaci práva.

2. Jazykové korpusy a interpretace práva

Na první pohled se může zdát, že jazykové korpusy jsou čistě nástrojem lingvistických výzkumů a pro právo a právní praxi tedy nemohou přinést nic nového. To by byl však příliš unáhlený názor. Zejména v zahraničí totiž již zazněl návrh aplikace jazykových korpusů při interpretaci práva, především při nalézání významu pojmu obsaženého v ustanovení zákona. Jelikož lze nárůst tohoto postupu zpozorovat především v reakci na aplikaci doktríny obecného významu (*ordinary meaning*), bude nezbytné se stručně zmínit i o ní. A vzhledem k tomu, že v české právní praxi (a vědě) takový přístup zatím nebylo možné důsledně vysledovat, přiblížím jej v následující části článku. Následně zvážím to, nakolik jsou poznatky přenositelné do českého prostředí a co tomu případně brání.

2.1 Jak bychom mohli (nebo dokonce měli) využít jazykové korpusy při interpretaci práva?

Stephen Mouritsen říká, že americká judikatura se vyznačuje četnými odkazy na „standardní obraz“.²⁹ Soudci se běžně odvolávají na myšlenku připisování obecného významu (*ordinary meaning*) zákonného ustanovení. S tím je však nevyhnutelně spojena nezbytnost řešení významové nejednoznačnosti a otázka toho, kde má adresát a následně orgán aplikující právo tento význam hledat. Stačí nahlédnout do běžného výkladového slovníku? Nebo ani to není potřeba, protože přece i soudce je uživatel tohoto jazyka, takže jako každý musí vědět, co daný pojem znamená? Tuto problematiku vykresluje Mouritsen na případu *Muscarello v. United States*, který řešil Nejvyšší soud Spojených států v roce 1998. Jelikož nám tato kauza (a její odrazy a diskuze nad ní v odborné literatuře) může být nápomocná i při bližším zkoumání hledání významů právních pojmů v českém právním prostředí (a v návaznosti na to i možnosti využití jazykových korpusů), přiblížím ji v následující části tohoto článku.

Jádrem problému případu *Muscarello* byla interpretace fráze *carries a firearm* (nese střelnou zbraň) a to, zda zákonodárce pod tuto frázi zamýšlel zahrnout i pojem přepravy zbraně ve vozidle. Konkrétně je tato fráze použita v článku 18 U.S.C. § 924(c)(1), který ukládá povinný pětiletý trest odnětí svobody osobě, která „*používá nebo nese palnou zbraň [...] během zločinu a v souvislosti s [...] zločinem s obchodováním s drogami*“.³⁰ Frank

²⁹ MOURITSEN, Stephen. Corpus Linguistics in Legal Interpretation: An Evolving Interpretative Framework. *International Journal of Language & Law (JLL)*. 2017, Vol. 6, s. 67–89.

³⁰ *Muscarello v. United States*, 524 U.S. 125 (1998). In: *Justia Law* [online]. [cit. 2023-12-07]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/524/125/>.

J. Muscarello byl zastaven policií a ta našla pistoli uzamčenou v jeho autě, když přepravoval marihuanu. Argumentoval, že jeho „nesení“ zbraně v přihrádce auta nespadá do definice „nese“ v zákoně. Nejvyšší soud USA v těsné většině rozhodl ve prospěch širší interpretace, podle které se fráze „nese střelnou zbraň“ vztahuje na vědomé vlastnění a přepravu zbraní ve vozidle, byť je jen uložena v přihrádce nebo kufru auta, v němž osoba jede. Tímto rozhodnutím soud odmítl (více restriktivní) výklad pojmu „nese“ na čistě osobní, příruční nesení.³¹

Mouritsen si na příkladu této kauzy všímá, jakými zdroji se Nejvyšší soud zaštiťoval při své argumentaci o nutnosti extenzivního výkladu pojmu.³² Odkazoval tak například na Bibli krále Jakuba, Robinsona Crusoea a Moby Dicka, stejně jako na dvě elektronické databáze novin a několik slovníků. Díky těmto odkazům chtěl soud demonstrovat, že obecným významem pojmu *carry* (nést) je i ten volnější výklad, ke kterému se nakonec přiklonil. Několik akademických publikací tento postup soudu kritizovalo, zejména dané odkazování na výkladové slovníky – lze zmínit např. už svým názvem výmluvný článek *The Lexicon Has Become a Fortress* soudce Samuela Thummy a Jeffreyho Kirchmeiera.³³ Podobně Lawrence Solan považuje soudní přístup k výkladu slov za nedostatečně zásadový a tvrdí, že je třeba přistupovat k významu slov s vědomím toho, jak je slovník utvářen a k jakým účelům má sloužit.³⁴

Na tyto kritiky navázal též Mouritsen, který zdůrazňuje, že slovník není pevnost (v článku, jehož název začíná stejnými slovy: *Dictionary is not a Fortress*) a je potřeba změnit vnímání právníků ve vztahu k jazykové realitě a ukázat na nesprávné zacházení se slovníky. Navrhuje tedy alternativní metodu zkoumání obecného významu slov založenou na korpusové lingvistice, která by mohla nabízet efektivnější řešení lexikální nejednoznačnosti než přístup založený čistě na zaštiťování se výkladovými slovníky.³⁵ Podle Mouritsena umožňuje kontextuální analýza pomocí jazykových korpusů důkladné zkoumání slov a frází v reálných situacích, což přináší bohatší a komplexnější porozumění jejich skutečnému užívání a významu v různých kontextech. Oproti jednoduchým slovníkovým definicím (obvykle jednoslovných hesel) korpusy umožňují detailní zkoumání celých frází a spojení slov, a díky tomu též nabízí možnost získat pohled na různé kontexty, ve kterých se tato fráze objevuje, což může poskytnout lepší porozumění obvyklému užívání jazyka. Kromě toho v korpusu je snadno zachytitelná dynamika jazyka, umožňující sledovat změny v užívání slov a frází v průběhu času, jelikož i význam slova se může proměňovat, obohacovat o další lexikální významy atp.³⁶

Mouritsen navrhuje, že pomocí jazykových korpusů by bylo možné lépe porozumět tomu, jakým způsobem je fráze *carries a firearm* používána a co je tedy její obvyklý význam. Korpusová analýza tak podle něj lépe odráží účel a smysl užívání fráze. Mouritsen

³¹ Ibidem.

³² MOURITSEN, Stephen. *The Dictionary is Not a Fortress: Definitional Fallacies and a Corpus-Based Approach to Plain Meaning Notes and Comments*. *Brigham Young University Law Review*. 2010, No. 5, s. 1916.

³³ THUMMA, Samuel – KIRCHMEIER, Jeffrey. *The Lexicon Has Become a Fortress: The United States Supreme Court's Use of Dictionaries*. *Buffalo Law Review*. 1999, Vol. 47, No. 1, s. 227–561.

³⁴ SOLAN, Lawrence. *Why Laws Work Pretty Well, but Not Great: Words and Rules in Legal Interpretation*. *Law & Social Inquiry*. 2001, Vol. 26, s. 259.

³⁵ MOURITSEN, Stephen. *The Dictionary is Not a Fortress: Definitional Fallacies and a Corpus-Based Approach to Plain Meaning Notes and Comments*, s. 1915–1980.

³⁶ Srov. též LEECH, Geoffrey N. *Semantics*. Harmondsworth: Penguin Books, 1974.

tak podnítl diskuzi používání nových – korpusově založených – metod v právu, které se však následně rozvinuly nad rámec akademických úvah a staly se součástí právní praxe.³⁷ Základním východiskem Mouritsenových argumentů je nicméně doktrína obecného významu, která pochází z *common law* a v českém právním prostředí zřejmě není tak často skloňována. Než tedy začneme zvažovat využití Mouritsenových myšlenek (a samotných jazykových korpusů) v české právní vědě a praxi, bude nejprve vhodné zvážit aplikovatelnost přístupu obecného významu.³⁸ Na to se tedy zaměřím v další části článku.

2.2 Obecný význam a jeho (meze) použití v právu

Doktrína obecného významu představuje zásadu, podle níž se soudy při interpretaci práva snaží porozumět významu slov a frází, jak by je chápala průměrná osoba s běžným jazykovým povědomím. Tato doktrína vychází z přesvědčení, že právní texty by měly být interpretovány s ohledem na běžný smysl jazyka, aby se dosáhlo obecného a předvídatelného výkladu.³⁹ Obzvláště v angloamerickém právním prostředí hraje obecný význam klíčovou roli při interpretaci nejen zákonů, ale i smluv a dalších právních jednání. Jednou z výhod této doktríny je, že poskytuje stabilní a konzistentní základ pro soudní rozhodování, což pomáhá udržet právní jistotu. Navíc se zdůrazňuje důležitost objektivního pohledu průměrné osoby při určování významu slov a frází.

Celkově lze konstatovat, že doktrína obecného významu může představovat užitečný nástroj, ale její efektivnost může být ovlivněna specifickými okolnostmi každého případu. Je nepochybné, že náš smysl pro běžný komunikační obsah jazyka je důležitým východiskem pro interpretaci práva. Kromě toho bychom mohli mít pocit, že právo by mělo tento obsah alespoň někdy uznat jako rozhodující. Obecný význam však nemusí vždy přinést předvídatelné odpovědi na otázky výkladu zákona.

I vůči této doktríně (ostatně jako vůči téměř každé jiné) zaznívají určité námitky. Jednou z tvrzených limitací je, že může nést riziko přehlížení kontextu, který může ovlivnit význam daného výrazu v daném prameni práva. Kritici argumentují, že se tato doktrína může v praxi ukázat jako nedostatečně flexibilní v případech, kde je zapotřebí podrobnější analýza a uvažování o specifických okolnostech. Další významnou otázkou je, jak různé soudy interpretují obecný význam, tedy který význam je vlastně ten „obecný“ či „běžný“. S přibývajícím komplexitou v dynamickém a rychle se vyvíjejícím světě může být

³⁷ Viz (a tam citovaná díla) HAMANN, Hanjo. Das Wörterbuch in deutschen Bundesgerichten. Eine praxeologische Studie zu den bevorzugten Medien richterlicher Bedeutungssuche. In: VOGEL, Friedemann – WALTER, Tonio – TRIPPS, Felix (eds). *Korpuslinguistik im Recht*. Berlin: Duncker & Humboldt, 2022, s. 44–45.

³⁸ Lze však upozornit na to, že například v Německu se čím dál více rozšiřuje praxe využívání jazykových korpusů, aniž by se příslušní autoři výslovně vypořádávali s místem doktríny obecného významu v kontinentální metodologii interpretace práva. Je tedy možné, že o využití korpusů lze uvažovat bez ohledu na tuto doktrínu, jen jako o doplnění metodologického instrumentária. Srov. HAMANN, Hanjo. *Das Wörterbuch in deutschen Bundesgerichten. Eine praxeologische Studie zu den bevorzugten Medien richterlicher Bedeutungssuche*; viz též konkrétní studie, které používají korpusové přístupy, např. VOGEL, Friedemann et al. *Computergestützte Analyse juristischen Sprachgebrauchs. Eine kurze Einführung am Beispiel des Adjektivs ‚geschäftsmäßig‘*. In: VOGEL, Friedemann – WALTER, Tonio – TRIPPS, Felix (eds). *Korpuslinguistik im Recht*. Berlin: Duncker & Humboldt, 2022; PRÜTTING, Jens – SCHRÖDER, Daniela. *Computergestützte Analyse juristischen Sprachgebrauchs. Eine kurze Einführung am Beispiel des Adjektivs ‚geschäftsmäßig‘*. In: VOGEL, Friedemann – WALTER, Tonio – TRIPPS, Felix (eds). *Korpuslinguistik im Recht*. Berlin: Duncker & Humboldt, 2022.

³⁹ SLOCUM, Brian G. *Ordinary Meaning*.

výzvou určit, co lze považovat za „obecný význam“ – jazyk totiž není neměnný, ale neustále se vyvíjející fenomén.⁴⁰

Přes všechny tyto výhrady zůstává tím klíčovým problémem hlavní předpoklad doktríny obecného významu – jmenovitě to, že právní texty jsou (více či méně) komunikací. Diskuse o tom, zda právo může být chápáno jako forma komunikace, nebo zda má specifický, právní obsah, otevírá důležitou otázku o interpretaci právních textů. Námítky vůči perspektivě obecného významu se často zakládají na přesvědčení, že právní text je zcela odlišný od běžné komunikace.⁴¹ Ovlivňuje ho více determinantů, vyžaduje komplexní vykládání podle specifických doktrinárních postupů a pravidel. I přes tuto složitost však zůstává právní text stále jazykem, v našem případě češtinou. Jazyk používaný v právních předpisech nepoužívá žádné speciální znaky, obvykle ani neporušuje gramatická či syntaktická pravidla spisovného českého jazyka. A především musí být čitelný nejen pro právníka, ale aspoň v základním rámci pro každého běžného čtenáře, jinak by právo ztratilo svou primární funkci.⁴²

Argumenty, že komunikační význam textu nemusí být rozhodující pro právní význam, se opírají o poznatek, že při interpretaci právních textů hraje významnou roli i jejich kontext a účel, což může někdy odporovat běžnému významu. Například, pokud by komunikační význam způsobil absurdní výsledky, může být rozhodující jiný význam. Soudci tedy uplatňují (a mají uplatňovat) i mnoho dalších zásad, které nemusí být v souladu s rozhodujícím komunikativním významem textu.⁴³

Na všechny tyto námítky lze reagovat tím, že do určité míry jsou nepochybně stěžejní. Nicméně, jak dovozuje Brian Slocum, „komunikační význam textu není nikdy sám o sobě rozhodující pro právní význam, ale taková skutečnost neoslabuje význam doktríny běžného významu. Při určování právního významu textu je třeba stále uznávat, že komunikační význam (a tedy běžný význam) má na toto určení vliv.“⁴⁴ Dokonce i kritici doktríny obecného významu připouštějí, že obecný význam je relevantní a může být mnohdy pádnou metodou, jak nalézat obsah právní normy.⁴⁵

Nelze tedy popřít, že doktrína obecného významu je (alespoň v angloamerickém prostředí) vlivná a je minimálně jedním z faktorů či technik interpretace práva (a ne zanedbatelným). A zřejmě tomu nebude jinak ani v českém (či obecně kontinentálním) právním prostředí, jen dané postřehy nebudeme asi nazývat doktrínou obecného významu. Proč by tedy mělo dávat smysl tuto doktrínu tak zevrubně analyzovat a porovnávat ji s českou rozhodovací praxí? Možná právě pro uvědomění a potřebu explicitně zdůraznit (potažmo vyvrátit opačný názor), že i právo čerpá (a má primárně čerpat) z obecného významu slov.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Srov. např. SOLUM, Lawrence. Originalism and Constitutional Construction. *Fordham Law Review*. 2013, Vol. 82, s. 453–537; GREENBERG, Mark. Legislation As Communication? Legal Interpretation and the Study of Linguistic Communication. In: MARMOR, Andrei – SOAMES, Scott (eds). *Philosophical Foundations of Language in the Law* [online]. Oxford; New York: Oxford University Press, 2011, s. 217–256 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=1726567>.

⁴² SMEJKALOVÁ, Terezie – ŠTĚPÁNKOVÁ, Markéta. Law for Elites. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*. 2019, Vol. 59, No. 1, s. 47–68.

⁴³ SLOCUM, Brian G. *Ordinary Meaning*, s. 7.

⁴⁴ Ibidem, s. 8.

⁴⁵ GREENBERG, Mark. *Legislation As Communication? Legal Interpretation and the Study of Linguistic Communication*, s. 221; FLANAGAN, Brian. Revisiting the Contribution of Literal Meaning to Legal Meaning. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2010, Vol. 30, No. 2, s. 258.

3. Obecný význam (a korpusy) v judikatuře českých soudů?

Tímto přecházím ke třetí části článku, která se bude konkrétně zabývat přenositelností těchto závěrů do české praxe a zhodnocením, zda se případně nějak odráží i v rozhodnutích vrcholných soudů. Při zvažování aplikovatelnosti doktríny „obecného významu“ zřejmě budeme muset vyjít z jiných zásad, nebo minimálně z jiného označování metodologie interpretace práva.

Pro českou právní vědu jsou základním východiskem výkladové metody, na jejichž počátku stojí teorie Friedricha Carla von Savignyho. Savigny pojmenoval čtyři různé metody, respektive prvky výkladu (gramatický, logický, historický a systematický).⁴⁶ Tyto druhy výkladů byly vícekrát diskutovány a někdy i doplňovány a upřesňovány, ale v zásadě z nich vychází právníké vzdělávání dodnes a jsou snad notoricky známé každému právníkovi.⁴⁷ Nebudu nyní více a dopodrobna jednotlivé aspekty rozebírat, zaměřím se blíže pouze na jazykový (či gramatický) výklad, který bude zřejmě analyzovanému „obecnému významu“ nejbližší.

3.1 Jazykový výklad a obecný význam

Málokterá z metod interpretace práva je natolik bagatelizovaná jako jazykový výklad. Jak právní praxe, tak odborná literatura často považují jazykový výklad za nějaký nezajímavý základ, který není natolik podstatný jako ty ostatní metody. Lze to demonstrovat na opakovaně citovaném závěru Ústavního soudu, že „*jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě*“ (viz např. v nálezu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97). Tento závěr v podstatě nekriticky přebírá povětšinou i odborná literatura zabývající se interpretací práva. Kupříkladu Filip Melzer jej považuje jen za určitý první krok, který sám o sobě nemůže vést k finálnímu závěru.⁴⁸ I když podrobně popisuje jednotlivá specifika a postupy jazykového výkladu, hned na úvod zmiňuje, že v případě nejednoznačného pojmu čistě jazykové argumenty nemohou postačovat. Zmiňuje některé (podle něj) jazykové argumenty, které dovolí volit mezi jednotlivými významy, ale hned zdůrazňuje, že jde „*o formální argumenty, které mají slabší sílu než argumenty hodnotové*“.⁴⁹

Podobně, byť poněkud kritičtěji, přistupuje k používání jazykového výkladu i Jan Wintr. Podle něj, „*[h]ovoří-li judikatura českých soudů o jazykovém (či gramatickém) výkladu, zpravidla se omezuje na konstatování, že „z jazykového výkladu vyplývá“ to, jak soudce danému jazykovému výrazu rozumí. Jen výjimečně hledají soudci slovníkový význam daného jazykového výrazu.*“⁵⁰ Wintr dále poukazuje na některé příklady z judikatury, kdy soud sáhl

⁴⁶ WINTR, Jan. *Metody a zásady interpretace práva*. Praha: Auditorium, 2019, s. 20–21.

⁴⁷ Srov. podrobně WINTR, Jan. *Metody a zásady interpretace práva*. Případně srov. též další tam citovaná díla. Na významu všech těchto metod výkladu nic nemění ani nedávné úvahy a argumenty, že důležitost logického výkladu klesá (a jedná se de facto o skrytý teleologický výklad), jak je rozvinul např. Tomáš Sobek. Srov. SOBĚK, Tomáš. Kam se ztratil logický výklad? In: SOBĚK, Tomáš – KOTÁSEK, Josef – HAPLA, Martin (eds). *Právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2024, s. IX–XI. Ačkoliv se s těmito námitkami zcela ztotožňuji, nelze logickému výkladu upírat to, že je nadále používán. Jednotlivé logické „argumenty“ v podstatě představují určité *loci communes*, které usnadňují komunikaci mezi právníky a určitě ještě nějakou dobu budou součástí právní praxe. Tyto úvahy by si jistě mohly zasloužit podrobnější rozbor, nicméně to by významně přesahovalo zaměření tohoto článku, jehož hlavní pozornost je upřena na výklad jazykový.

⁴⁸ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 110.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 94.

⁵⁰ WINTR, Jan. *Metody a zásady interpretace práva*, s. 58.

po nějakém výkladovém slovníku, anebo jen s odkazem na jazykový výklad konstatoval, co je tím obecným významem řešeného pojmu.⁵¹ Možná by se tento přístup k jazykovému výkladu dal shrnout poněkud banálně tak, že „přece český jazyk všichni známe, takže to není třeba více rozebírat“.

Za určitou výjimku z jisté bagatelizace jazykového výkladu lze v českém prostředí považovat přístup Martina Škopa. Jeho stať *Některé techniky jazykové metody interpretace práva* vyznívá jako určitá obhajoba této metody výkladu a zdůraznění, že je nadále stěžejní pro interpretaci práva (a kromě toho v ní Škop důsledně analyzuje několik principů jazykového výkladu).⁵² Škop též dodává, že záměrem Ústavního soudu při formulování citovaných judikaturních závěrů nepochybně nebylo zcela devalvovat jazykový výklad. Jakoukoliv odchylku od doslovného znění zákona je totiž třeba náležitě vyargumentovat.⁵³ Ostatně sám Ústavní soud v jiném rozhodnutí (nález ze dne 27. 6. 2000, sp. zn. II. ÚS 157/97) vyslovil pravidlo, že „výrazům použitým v textu zákona je třeba rozumět v tom smyslu, jaký mají obecně ve spisovném jazyce, není-li relevantní důvod pro odlišnou interpretaci.“

Na tyto základní postřehy k jazykovému výkladu nyní navážu, avšak opět se omezím zejména na jeho porovnání s „obecným významem“. Asi se na prvním místě nabízí otázka, jestli se nejedná o dvojí pojmenování téhož. Přece jen i jazykový výklad má směřovat zejména k tomu nalézt význam slov za použití obecných jazykových pravidel a toho, jaký význam daným slovům připisuje běžný mluvčí tohoto jazyka. Jazykový výklad může být o něco širší pojem, který kromě sémantických pravidel zahrnuje i další pravidla a techniky. Nicméně doktrína obecného významu může být tak jako tak vnímána jako jedna z technik jazykového výkladu (pokud jej tedy chápeme takto široce jako výše citovaný Martin Škop).

Ačkoliv se tomu tak na první pohled nemuselo zdát, použitelnost doktríny obecného významu v české interpretační praxi tedy není nutně natolik problematická. I při jejím používání je však nutno ji chápat jen jako jednu z metod výkladu (ostatně podobně jako všechny ostatní) a mít na paměti, že v určitých případech může argumentačně převážit jiná metoda výkladu. V tom jsou si obě techniky podobné. Podobně jako o všech metodách výkladu je o nich nutno uvažovat spíše jako o argumentačních (a rétorických) figurách. Ku příkladu ani u jazykového výkladu a ostatních metod bychom neměli hovořit o kritériích závaznosti nebo je obecně (bez konkrétního kontextu a situace) porovnávat a dávat některé z nich automaticky přednost.⁵⁴ Wintr ve své nedávné stati problematiku přednosti jednotlivých metod podrobně rozebírá a upozorňuje, že není shoda na tom, zda by některý výklad měl být upřednostněn (přestože určitá pravidla přesnosti následně konkretizuje).⁵⁵ S ohledem na zaměření tohoto článku zřejmě není namístě vypořádat se se všemi těmito námitkami, ostatně mým záměrem není bezvýhradně upřednostňovat jazykový výklad či textualismus (byť k tomu aplikace doktríny obecného významu může svádět). Přesto si však dovoluji uvést alespoň několik argumentů, proč nelze o jednotlivých metodách výkladu uvažovat izolovaně a proč je jazykový výklad minimálně stejně

⁵¹ Ibidem, s. 59–62.

⁵² ŠKOP, Martin. Některé techniky jazykové metody interpretace práva. *Právník*. 2017, roč. 156, č. 9, s. 770–782.

⁵³ ŠKOP, Martin et al. *Tvorba práva – empirické studie*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 75.

⁵⁴ Obdobně viz ibidem, s. 78–79.

⁵⁵ Srov. WINTR, Jan. Metody výkladu (obecně, pravidla přednosti). In: SOBEK, Tomáš – KOTÁSEK, Josef – HAPLA, Martin (eds). *Právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2024, s. 231–232.

důležitý jako ostatní metody výkladu, zejména to ilustruji na příkladu jeho poměru k výkladu teleologickému.

V odborné literatuře zaznívají jak názory o subsidiaritě teleologického výkladu, tedy že má být použit až tehdy, nepřináší-li ostatní metody jednoznačný nebo akceptovatelný výsledek,⁵⁶ tak o jeho přednosti před ostatními metodami výkladu.⁵⁷ Podle mého názoru není správný ani jeden z těchto pohledů. Přikláním se k pluralistickému pojetí (jak o něm hovoří Wintr)⁵⁸ a uvědomuji si, že nelze umenšovat význam účelu normy a že by měly být úvahy o něm součástí každé interpretace právního pramene.⁵⁹ Tato významnost a nezbytnost při interpretačních úvahách však podle mě neznamená jeho přednost. Znamená to, že tento postup (a ostatně všechny další metody výkladu) je či má být součástí interpretace a interpret se musí v každém případě argumentačně vypořádat s tím, jak postupoval a proč upřednostnil určitý závěr oproti jinému (srov. též výše zmiňovanou zásadu plynoucí z judikatury Ústavního soudu, že odklon od doslovného znění musí být náležitě odůvodněn). Teleologický výklad ostatně ani nemůže obstát sám o sobě, už jen z toho důvodu, že právo musí být komunikováno (a děje se tak obvykle primárně verbálně).⁶⁰ Jinými slovy, i když je teleologický výklad důležitý, neměli bychom při provádění interpretace práva zanevřít na ostatní metody a považovat je za podřadné.

Aniž bych tedy popíral či devalvoval ostatní metody výkladu, oproti jiným je jazykový výklad ten, který provádíme prakticky vždy. Chápání významu jednotlivých slov pramene práva je první a esenciální krok právní interpretace. Z toho důvodu je zcela stěžejní úvaha o tom, co ten „obecný význam“ slov vlastně znamená a kde jej může česká praxe hledat. A to i v případech, kdy interpret (pochopitelně) nebude nazývat svůj postup jako hledání obecného (běžného, prostého) významu. A lze v těchto případech využít jazykový korpus? Na tyto otázky budu hledat odpovědi v následující části tohoto článku.

3.2 Jak soudci přicházejí k obecnému významu?

Jak soudci hledají význam pojmů? Pracují s nějakými jazykovými nástroji, když se kryjí (zaštiťují) „obecným“ významem slova? Když mluvíme o obecném významu, klademe si nutně empirickou otázku – o smyslu slova nebo slovního spojení, který je obvykle v daném jazykovém kontextu implikován a který takto vykládá valná většina mluvčích tohoto jazyka. Dalo by se tedy říci, že soudce jako jeden z těchto mluvčích může udělat sám toto rozhodnutí? Melzer obecně připouští řízení se některými jazykovými pravidly při používání jazykového výkladu, přičemž dovozuje že „vznik a rozbor uvedených jazykových pravidel je předmětem jazykovědy. Obecně můžeme říci, že tato pravidla představují jazykovou zkušenost.“⁶¹

⁵⁶ KUBŮ, Lubomír – HUNGR, Pavel – OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007, s. 123; srov. též (a díla tam citovaná díla) TVRDÍKOVÁ, Linda – HLOUCH, Lukáš. Teleologický výklad. In: SOBEK, Tomáš – KOTÁSEK, Josef – HAPLA, Martin (eds). *Právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2024, s. 273–274.

⁵⁷ To bývá mnohdy podporováno zněním § 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a z toho dovozaného zákazu opomíjení účelu a smyslu právní úpravy při její interpretaci. Srov. zejména MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 203–204.

⁵⁸ WINTR, Jan. *Metody výkladu (obecně, pravidla přednosti)*, s. 240–241.

⁵⁹ Viz též TVRDÍKOVÁ, Linda – HLOUCH, Lukáš. *Teleologický výklad*, s. 277–278.

⁶⁰ Viz WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce: úvod do teorie práva*. Masarykova univerzita, 1995, s. 35.

⁶¹ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*, s. 89.

Ale kde se ta obecná zkušenost bere? A co když je u jednotlivých mluvčích rozdílná? Obzvláště v případech pojmů, jejichž výklad není jednoznačný, by však s ohledem na základní záruky zákonnosti a transparentnost soudního rozhodování zřejmě mělo být přisouzení smyslu slova odůvodněno důkladněji.

Při používání jazykového výkladu nás pak zřejmě asi jako první napadne „sáhnout“ po běžném výkladovém slovníku. Než přejdu k tomuto nástroji a rizikům práce s ním, pokusím se nejprve ověřit, zda se náhodou při nějakém rozhodování nepoužívá také jazykový korpus. Jak jsem podrobně vyložil výše, může totiž odrážet jazykovou realitu mnohem komplexněji než jakýkoliv slovník (byť by byl opravdu zevrubně a precizně připravený). Snažil jsem se tedy vyhledat, zda v rozhodnutích vrcholných soudů (Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud a Ústavní soud) nebývá někdy odkazováno na jazykový korpus. Při hledání jsem si zvolil klíčové slovo „korpus“ a následně procházel jednotlivé výsledky, zda se v některém případě jedná o jazykový korpus a jak s ním soud případně pracuje.

Závěr je zřejmě očekávatelně takový, že ve stanoveném rozsahu soudních rozhodnutí se v podstatě nevyskytují odkazy na jazykové korpusy. Existují pouze dvě rozhodnutí, v nichž se slovo korpus (ve smyslu jazykový korpus) objevuje.⁶² Vlastní práci s korpusy však soudy neprovedly, pouze odkazují na znalecký posudek vypracovaný znalcem (jazykovým ústavem). Tento postup pochopitelně nijak nezpochybňuji – v obou případech se jednalo o posouzení zápisné způsobilosti ochranných známek (konkrétně slov „trdlo“ a „kuřbaba“) a soud samozřejmě může (a má) jmenovat znalce při pochybnostech o skutkové otázce, k jejímuž vyřešení je třeba odborných znalostí. Může však působit zvláště, že si soud „nechal poradit“ od odborníků (jazykovědců) při hledání významů výše uvedených dvou slov, ale při interpretaci pojmů v zákoně (nebo třeba i ve smlouvě) je závazné určení významu slov jen na soudci. V čem se to tedy liší? Byť zřejmě nepřinesu komplexní odpověď na tuto otázku, lze minimálně poukázat na to, že toto různé zacházení s výkladem pojmů může být problematické.

V návaznosti na to jsem narazil i na některá rozhodnutí, která určitým způsobem odkazují na české výkladové slovníky. Jak asi bylo možno očekávat, tato praxe již je poněkud běžnější. Odkazy na slovníky jsou v české soudní praxi obvykle na samém počátku výkladu významu pojmu, tedy jako jakýsi odrazový můstek. Problematickým se však může zdát způsob, jakým je s těmito slovníky nakládáno.

Například v nálezu ze dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95, Ústavní soud citoval *Slovník spisovného jazyka českého*, když se zabýval významem slova „zbavit“ (vs. pozbyt). Necituje však celé ustanovení, a ačkoliv slovník uvádí celkem tři různé významy tohoto slova,⁶³ v odůvodnění nálezu si z něj soud vybírá jen některé významy, které se hodí pro podpoření jeho argumentace. Podobně pak přistupuje k práci se slovníkem v nálezu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 4/18. Cituje ze slovníku jeden z významů slova „hluk“, aniž by to v podstatě bylo jakkoliv významné pro to konečné rozhodnutí (navíc ještě k tomu nesprávně nazývá zdroj jako *Slovník spisovné češtiny*, byť zřejmě čerpal ze *Slovníku*

⁶² Při hledání v rámci rozhodnutí vrcholných soudů jsem nalezl celkem 8 výskytů klíčového slova, ale pouze s výjimkou dvou slovo „korpus“ používaly v obecném významu (korpus jako celek, soubor nebo podstatná část věci). Zbývající dvě rozhodnutí byla vydaná Nejvyšším správním soudem, konkrétně rozsudek ze dne 7. 12. 2022, č. j. 8 As 2/2021-26, a ze dne 24. 8. 2022, č. j. 6 As 106/2021-32.

⁶³ Zbavití. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český, v. v. i., 2011 [cit. 2023-12-12]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=zbavit&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

spisovného jazyka českého). I v tomto případě tak odkaz na slovník působí jen jako jistý argument autoritou.⁶⁴

Již na několika těchto příkladech lze vidět, že soudy dostatečně nerespektují jazykovou realitu. Zachází s nimi podobně jako s jinými prameny práva, tj. jako s jakýmsi normativním textem. Navíc často vybírají z palety možných významů jen některé (a samozřejmě ty, které jim vyhovují). Jinými slovy, ve skutečnosti nerespektují složitou jazykovou realitu a mnohost významů a jejich aktualizaci v různých kontextech. Problémy s používáním slovníků by si však zasloužily hlubší analýzu přesahující rámec tohoto článku, ale už tyto poznatky poukazují na nedostatečnou práci s obecným významem (a jazykovým výkladem).

Závěr: Kdopak by se obecného významu a korpusů bál?

Užití doktríny obecného významu můžeme vysledovat i v českém prostředí, i když ne explicitně (a není jí přikládána taková relevance). Je jasné, že jazykový výklad je obecně přijímaný a že je podstatný pro každou interpretaci (jelikož snad každý formální pramen práva je vyjádřen slovy).⁶⁵ Avšak obvykle jej považujeme jen za určitý nezajímavý „rozjezd“ argumentace. Může se tak stát, že toto úvodní „lingvistické okénko“ soud zakončí třeba nějak takto: „Vzhledem k nejednoznačnosti výsledků jazykového výkladu je tudíž třeba přistoupit k teleologickému výkladu tohoto pojmu.“⁶⁶

V tom je zřetelný rozdíl v používání doktríny obecného významu v praxi *common law*, jelikož jí se soudci dovolávají tehdy, když význam slova není zřejmý. A slouží také jako vodítko pro definování významu (i když také není zcela jednoznačné nebo všeobecně přijímané). Dalo by se tedy říci, že teze o „obecném významu“ se spíše uplatňuje při řešení složitých případů (*hard cases*). Český trend je ve skutečnosti poněkud obrácený. Obecný význam (respektive intuitivní jazykový výklad) používají soudy sice nejčastěji, ale objektivizují při něm to, co vychází z jejich jazykové zkušenosti. Poté se však, zejména pokud se jedná o složitý případ, obrátí na jiné metody výkladu.

Tato bagatelizace jazykového výkladu a obecného významu je, podle mého názoru, problematická. Pokud jsou totiž už *a priori* považovány za méně významné pro interpretaci, máme tendenci se jimi hlouběji nezabývat (jak z akademického pohledu, tak z pohledu praxe). Dostáváme se tak k tomu, že s jazykovým výkladem (a jazykovou realitou) nepracujeme důsledně. Ačkoli české soudy výslovně nezdůrazňují doktrínu obvyklého významu, čerpají z úvah o obecném (obvyklém) významu slov. A není obecně žádoucí, aby soudce-právník vycházel pouze ze své jazykové zkušenosti a intuice, ale aby byl schopen skutečně nahlédnout do jazykové reality. Tedy nejen do významu slova, jak jej používá on, ale jak jej (alespoň většinou) používají mluvčí daného jazyka. V tom nám může pomoci korpus jako určitý dynamický aspekt, který zachycuje podobu skutečně užívaného jazyka.

⁶⁴ Podobně si všímá práce se slovníky i Škop. Konkrétně kritizuje nepřesné uvádění zdroje a to, že nakonec citace *Slovníku spisovného jazyka českého* neplní žádnou funkci. ŠKOP, Martin. Jazyková metoda interpretace práva – důvod k nejistotě? In: GERLOCH, Aleš – TRYZNA, Jan – WINTR, Jan (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota* [online]. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 285–299 [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: https://www.academia.edu/12585213/Jazykov%C3%A1_metoda_interpretace_pr%C3%A1va_d%C5%AFvod_k_nejistot%C4%9B.

⁶⁵ Podobně viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*, s. 89.

⁶⁶ Jako tomu bylo v případě rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016.

Tím se na úplný závěr vracím k jádru tohoto článku – jazykovým korpusům. Ačkoliv se jednalo o prvotní impulz pro zkoumání této problematiky, pozornost od nich postupně odvádělo několik dalších problémů, na které jsem narazil při zkoumání jazykového výkladu a obecného významu. Lze tedy říci, že jazykové korpusy se v podstatě při interpretaci práva nepoužívají (a jsou též obecně v právním diskurzu spíše opomíjené). Nicméně k tomu, aby se k nim mohlo dospět a čerpat z nich, bude potřeba překonat ještě několik problémů, které plynou už ze základního přístupu k jazykovému výkladu. V tomto ohledu se zejména nabízí uvažovat o něm jako o plnohodnotné metodě výkladu práva, která by měla být dostatečně transparentně odůvodňována. Je potřeba se neomezovat jen na intuici interpreta, ale uvědomovat si komplexnost jazykové reality. A též při tomto postupu může být vhodné čerpat i z dalších lingvistických nástrojů, ovšem důsledně a správně. Cestou, jak komplexněji pracovat s obecným významem pojmu, může být proto kromě výkladových slovníků i využití jazykového korpusu.

Language Corpora and the Possibilities of their Use in the Legal Interpretation

Ondřej Glogar (<https://orcid.org/0000-0003-0962-8139>)

Abstract: This paper introduces language corpora as linguistic tools and considers their potential use for law. The author focuses in particular on their role in the interpretation of law and analyses the current state of knowledge in this area. The first part of the paper presents the essence of linguistic corpora, discusses their functions and potential uses. The second part deals with the reconstruction of the ordinary meaning doctrine and explores how this doctrine can be linked to the use of language corpora. The third part considers the transferability of the conclusions of this doctrine and the use of language corpora to the Czech legal setting. It examines how these techniques relate to the linguistic method of interpreting law and demonstrates their importance, especially in order to exclude linguistic intuition and respect linguistic reality, by the example of the work of the case law of the highest courts with linguistic interpretation (textualism). This analysis is intended to contribute to a better understanding of the use of linguistic corpora and the application of the doctrine of ordinary meaning in the interpretation of law (especially in the use of linguistic interpretation).

Keywords: language corpus, legal language, ordinary meaning, legal interpretation, textualism